

Ewa Skibińska

Uniwersytet Warszawski

Księga Jubileuszowa dla Profesor Olgi Czerniawskiej

Jubilee Book for Professor Olga Czerniawska

Oświata dorosłych. Inspiracje i wyzwania. Tom dedykowany Profesor Oldze Czerniawskiej z okazji 85. urodzin, E. Woźnicka (red.), Biblioteka Edukacji Dorosłych, t. 46, red. serii – A. Stopińska-Pająk, Wyd. AHE, Warszawa–Łódź 2015, ss. 355.

Czterdziesty szósty tom Biblioteki Edukacji Dorosłych ma szczególny i wyjątkowy charakter. Został on poświęcony i dedykowany wyjątkowej osobie, uczonej, wielce zasłużonej dla rozwoju teorii i działań praktycznych w zakresie pedagogiki, andragogiki, gerontologii społecznej, poradownictwa, a także niekwestionowanemu autorytetowi i mistrzowi dla kilku pokoleń pedagogów – Profesor Oldze Czerniawskiej z okazji 85. urodzin.

Publikację tę przygotowali przyjaciele, współpracownicy oraz uczniowie pani Profesor. Przygotowane przez nich teksty zostały uporządkowane tematycznie w czterech częściach, zgodnie z podstawowymi obszarami zainteresowań naukowych Jubilatki: *Olga Czerniawska – człowiek i dzieło* (część I), *Andragogiczne peregrynacje* (część II), *Wyzwania gerontologii społecznej* (część III), *Przemiany poradnictwa* (część IV) oraz poprzedzone *Wprowadzeniem* autorstwa Elżbiety Woźnickiej – redaktora tomu. Część pierwszą, prezentującą osobę Profesor Olgi Czerniawskiej poprzez Jej biografię oraz zainteresowania naukowe, otwiera tekst Bogusława Śliwerskiego *O mistrzu*, w którym autor podejmuje interesującą, skłaniającą do refleksji, próbę określenia istoty bycia mistrzem współcześnie. Swoje rozważania sytuuje wokół dwojakiego nadawania znaczenia terminowi „mistrz” – profesjonalisty oraz osoby. Odrzuca utożsamianie mistrza z nauczycielem-profesjonalistą (określa je zredukowanym mistrzostwem). Odwołując się do filozofii personalistycznej, proponuje, aby spostrzegać mistrza jako osobę o szczególnych przymiotach.

„Mistrz jest suwerenem, podmiotem, samodoskonalącą się i odpowiedzialną osobą [...]. Ustawicznie zmierza do poznania i zrozumienia siebie, do osobistego odkrywania wartości, które stanowią o sensie ludzkiego istnienia” – pisze Bogusław Śliwerski (s. 18). Dla tych wszystkich, którzy mieli zaszczyt i możliwość spotkania na swojej drodze naukowej, zawodowej Profesor Olgi Czerniawskiej nie ulega wątpliwości, że jest Ona uosobieniem takiego właśnie mistrza.

Elżbieta Woźnicka w tekście pt. *Biografia i obszary poszukiwań naukowo-badawczych Profesor Olgi Czerniawskiej* przypomniła biografię Jubilatki oraz wskazała i scharakteryzowała obszary Jej poszukiwań naukowo-badawczych. Koleje losu pani Profesor pozwalają zrozumieć Jej naukowe fascynacje wieloma kwestiami z zakresu szeroko pojmowanej oświaty dorosłych, w tym także starszych osób. Autorka pisze o prekursorskim charakterze prac Profesor Olgi Czerniawskiej na temat poradnictwa, podejmowanych w tym zakresie różnych formach popularyzacji wiedzy dotyczącej poradnictwa kulturalno-wychowawczego, wychowawczego i zawodowego, poradnictwa dla dorosłych. Omawiając formy zaangażowania Jubilatki w problematykę kształcenia dorosłych, podkreśla podmiotowe traktowanie uczącego się dorosłego, wspierającą rolę edukacji w rozwoju człowieka, jej kontekstowe postrzeganie, związek z życiem człowieka oraz dorosłego, krytyczne spojrzenie na szkoły dla pracujących oraz dostrzegane dylematy andragogiki obecne w tekstach pani Profesor. Wymienia szereg projektów badawczych, współpracę międzynarodową w ich realizacji, wiele zorganizowanych konferencji międzynarodowych. Z kolei, w zakresie zainteresowania gerontologią społeczną, zwraca uwagę na kontynuację myśli Aleksandra Kamińskiego o wychowaniu do starości, szereg podejmowanych inicjatyw – organizowanie konferencji naukowych (krajowych i międzynarodowych), realizowanie projektów badawczych, wiele publikacji poświęconych starości i procesom starzenia się czy zorganizowanie Oddziału Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego w Łodzi. Istotny obszar zainteresowań badawczych pani Profesor dotyczy badań biograficznych oraz związanej z nimi dydaktyki biograficznej, które dzięki Niej znalazły się w zasięgu zainteresowań andragogów. Pisze o tym E. Woźnicka: „Profesor Olę Czerniawską należy zaliczyć do pionierów poszukiwań badawczych nad paradygmatem biograficzności w polskiej pedagogice, a w szczególności w oświacie dorosłych” (s. 38). Wymienia szkoły badań biograficznych, z którymi pani Profesor zapoznała polskich czytelników, projekty badawcze, międzynarodowe kontakty i przedsięwzięcia. E. Woźnicka wyodrębnia i opisuje działalność naukową, badawczą oraz dydaktyczną Profesor Olgi Czerniawskiej po przejściu na emeryturę, zwią-

zaną z Akademią Humanistyczno-Ekonomiczną w Łodzi. Wykaz tych aktywności jest imponujący, a pani Profesor nadal jest osobą zaangażowaną w różne przedsięwzięcia.

Pozostałe teksty zawarte w pierwszej części omawianej publikacji są istotnym uzupełnieniem, rozszerzeniem, dokładniejszą prezentacją zainteresowań i osiągnięć naukowych pani Profesor. I tak, Alicja Kargulowa omawia poglądy Olgi Czerniawskiej dotyczące poradnictwa andragogicznego i gerontologicznego (*Profesor Olgi Czerniawskiej wizja poradnictwa andragogicznego i gerontologicznego*). Podkreśla odwagę pani Profesor w podejmowaniu badań dotyczących poradnictwa w czasach, gdy zainteresowanie nimi było marginalne, a także Jej zaangażowanie w penetrowanie poszczególnych zagadnień, m.in.: poradnictwa adresowanego do osób w trudnych sytuacjach życiowych, jego funkcji, roli doradców, instytucjonalnych rozwiązań, poradnictwa rodzinnego i małżeńskiego, poradnictwa dla osób starszych. Przedstawia kontynuatorów badań problemów paradoznych, będących wcześniej przedmiotem zainteresowania Jubilatki. Alicja Kargulowa podkreśla nowatorski charakter poglądów Olgi Czerniawskiej, pisze: „[...] Olga Czerniawska wysuwa nowatorskie stwierdzenia, które mogą być odniesione do poradnictwa w ogóle, a które pojawiły się w tekstach innych autorów znacznie później, wraz z rozpowszechnieniem się idei: całożyciowego uczenia się, uczenia się z biografii, konstruowania tożsamości w społecznej relacji” (s. 56).

Józef Kargul (*Wkład Profesor Olgi Czerniawskiej w rozwój andragogiki w świetle Jej wystąpień odnotowanych przez uczestników Letniej Szkoły Andragogów i Paradoznych*) pokazuje wkład Olgi Czerniawskiej w rozwój polskiej andragogiki poprzez poglądy i stanowiska naukowe prezentowane przez Nią na spotkaniach z uczestnikami Letniej Szkoły Młodych Andragogów, przekształconej w Letnią Szkołę Andragogów i Paradoznych. Przytacza fascynujące tytuły wygłoszonych przez Nią wykładów, m.in.: *Badania ilościowe i jakościowe w andragogice* (2000), *Od badań biograficznych do dydaktyki biograficznej* (2001), *Andragogika w perspektywie biograficznej* (2006), *Dylematy badań biograficznych w andragogice* (2010) oraz przedstawia zapamiętane/odnotowane przez słuchaczy poglądy, stawiane pytania, zwracając uwagę na ich aktualność, podejmowane dylematy, a także prezentuje inne zagadnienia niezwiązane tematycznie z biograficznością, omawiane przez panią Profesor. Podsumowując, Józef Kargul pisze: „[...] wystąpienia Jubilatki były na tyle nośne informacyjnie i na tyle inspirujące, że już w tej chwili wielu młodych badaczy, bez żadnych obaw stosuje we własnych badaniach podejście jakościowe, a zapoczątkowane przez Olę Czerniawską badania biograficzne są kontynuowane przez Jej następców [...]” (Kargul, 2015, s. 69).

Tadeusz Aleksander dzieli się z czytelnikami swoimi wspomnieniami związanymi z długoletnią współpracą pani Profesor z Uniwersytetem Jagiellońskim (*Współpraca Profesor Olgi Czerniawskiej z Uniwersytetem Jagiellońskim*), rozpoczętej w 1946 r. Formami tej współpracy były: wystąpienia na konferencjach naukowych, I Ogólnopolskim Zjeździe Andragogicznym, recenzowanie prac doktorskich. Autor podkreśla silny związek myśli naukowej Jubilatki z pracami o europejskim i światowym zasięgu, jej ukierunkowanie na rozwiązywanie problemów praktycznych dorosłych, starszych, ale także młodzieży.

Tę część publikacji dopełnia przegląd treści artykułów Profesor Olgi Czerniawskiej, zamieszczonych w dwóch czasopismach andragogicznych: „Edukacji Dorosłych” oraz „Roczniku Andragogicznym”, autorstwa Hanny Solarczyk-Szwec (*Profesor Olgi Czerniawskiej publikacje w „Edukacji Dorosłych” i „Roczniku Andragogicznym”. Przyczynek do analizy dorobku naukowego*). Autorka zwraca uwagę na podejmowane przez Jubilatkę grupy zagadnień, stawiane pytania, prezentowane poglądy. Przegląd ten uzupełnia bibliografia tekstów uporządkowana chronologicznie, z podziałem na artykuły, recenzje i sprawozdania, recenzje publikacji zwartych autorstwa pani Profesor.

Z przedstawionych w pierwszej części publikacji tekstów wyłania się osoba niezwykle aktywna naukowo, badawczo, dydaktycznie, organizacyjnie i społecznie, pełna pasji poznawczych, ale także wrażliwości na ludzkie problemy, otwarta na kontakty z młodymi osobami rozpoczynającymi karierę naukową, niestrudzenie ich wspierająca.

Część druga publikacji (*Andragogiczne peregrynacje*) ma inny charakter niż część pierwsza. Zawiera teksty o różnej tematyce, która w mniejszym lub większym zakresie była podejmowana przez Profesor Olę Czerniawską. Tę część otwiera tekst Józefa Półturzyckiego pt. *Działalność oświatowa Elizy Orzeszkowej*, w którym autor scharakteryzował wielopłaszczyznową aktywność pisarki. Nie tylko zwrócił uwagę na jej pisarstwo, ale także na działalność społeczną (jako nauczycielki wiejskich i ubogich dzieci, popularyzatorce wiedzy, współwłaścicielce księgarni, wydawcy książek, kalendarzy oraz pisma humanistyczno-literackiego „Alfabet”, osoby pomagającej potrzebującym, wspierającej kształcenie się ubogich studentów, nauczycielki dziewcząt na tajnych kompletach, emancypantki, organizatorki nieoficjalnej czytelnicy polskiej, organizatorki publicznych odczytów, redaktorki w czasopismach polskich). Mimo iż autor tego nie uczynił, można zauważyć wyraźne podobieństwo między Elizą Orzeszkową a Profesor Olę Czerniawską. Łączy Je chociażby społecznikowski charakter podejmowanych aktywności,

troska o potrzebującego człowieka, wspieranie rozwoju osób dorosłych, dbałość o ich wykształcenie.

Kilka tekstów, aczkolwiek odmiennych w formie i treści, łączy problematyka biograficzności – jednego z głównych nurtów zainteresowań naukowych pani Profesor. Krzysztof Pierścieniak w swoim tekście pt. „Niewidzialne” uczenie się. *O potrzebie przypominania rzeczy istotnych*, odwołuje się do podejścia biograficznego w kontekście rozważań na temat uczenia się osób dorosłych. Uczenie się człowieka dorosłego utożsamia autor z życiem i wyodrębnia jego „widzialne” i „niewidzialne” postaci, sytuując je w różnych aktywnościach. Rozpatruje odmienne postaci uczenia się, pojawiające się w biegu życia człowieka (autonomiczno-selektywne, incydentalne i socjalizację). Uznaje, że w socjalizacji zostało „ukryte” uczenie się. Jest to nowatorska teza, zasługująca na uwagę oraz wnikliwe przemyślenie.

Z kolei Monika Sulik, od lat prowadząca badania biograficzne, punktem wyjścia swoich rozważań uczyniła własne doświadczenia związane z realizacją ze studentami i studentkami projektu biograficznej mapy życia (*Fotograficzna opowieść o upływie czasu – konteksty i odniesienia andragogiczne*). Fotografia pozwala, jej zdaniem, uchwycić bieg życia, jego tempo i upływ czasu. Życie można poznać poprzez fotografie inaczej aniżeli poprzez słowo, a czasem ten opis poprzez obraz jest bardziej przekonujący. Tekst niewątpliwie zachęca do podjęcia badań biograficznych z wykorzystaniem materiałów wizualnych.

Joanna Stelmaszczyk swój tekst poświęca biograficznym doświadczeniom nauczycielek, związanych z Łodzią (*Moje inspiracje badawcze. Łódź w doświadczeniach biograficznych nauczycielek*). Analizuje treść trzech wywiadów narracyjnych, stanowiących fragment międzyuczelnianych badań na temat: *Miejsca w przestrzeni miasta i ich funkcje w świetle biograficznych narracji – ujęcie międzypokoleniowe* (koordynowanych przez profesor Elżbietę Dubas), przeprowadzonych z nauczycielkami. Kwestiami podjętymi przez autorkę tekstu w świetle narracji badanych były: Łódź w ich pamięci autobiograficznej, znaczenie miejsc w przestrzeni miasta – szczególnych dla konstruowania tożsamości i biegu życia narratorek. Autorka podkreśla emocjonalne związki nauczycielek z miastem, ich dumę z postępującego rozwoju i zmieniającego się wyglądu Łodzi.

Ewa Trębicka-Szumigraj w swoim tekście zatytułowanym *Podróż do miasta, którego nie ma*, nawiązuje nie tylko do badań biograficznych, ale także do prac Olgi Czerniawskiej, w których pisze Ona o *homoviator*, czyli o człowieku w drodze, podróżowaniu jako formie aktywności edukacyjnej. Autorka przedmiotem opisu czyni Przystanek Woodstock, a dokładniej

woodstockowe miasto – cel jej corocznej podróży. Opisuje je w perspektywie biograficznej i metaforycznej, zaproponowanej przez Olę Czerniawską. Za uważa niejednorodność przestrzeni woodstockowego miasta, jej różne strefy, neguje stereotypowe postrzeganie jako miejsca „o złej sławie”, wskazuje na osobiste korzyści wynikające z pobytu w nim. W swojej biografii, jak pisze, odnotowuje doświadczenie innego świata.

Joanna Szłapińska identyfikuje ścieżki edukacyjno-zawodowe menadżerów w ich biografiach (*Kształcenie ustawiczne w biografiach menedżerów*). W kontekście kształcenia ustawicznego przedstawia wyniki przeprowadzonych przez siebie badań z menadżerami średniego i wyższego szczebla zarządzania. Opisuje znaczenie edukacji dla losów zawodowych menadżerów oraz ich uczestnictwo w kształceniu ustawicznym. Wyjaśnia ich znaczenie dla rozwoju zawodowego badanych. Podkreśla ciągłość ich edukacji oraz podejmowaną indywidualnie aktywność edukacyjną, a także otwartość na nową wiedzę.

Tych kilka tekstów ilustruje szeroki zasięg oddziaływania zainteresowań badawczo-naukowych Profesor Olgi Czerniawskiej, związanych z biografią i badaniami biograficznymi na kolejne pokolenia badaczy, którzy wydają się być zafascynowani możliwościami tkwiącymi w biograficzności.

Pozostali autorzy w tej części publikacji przedstawiają wyniki badań empirycznych, nowe propozycje badawcze lub też przemyślenia dotyczące różnych zagadnień.

Jiří Pavlů w tekście pt. *Učime se pro život (Uczymy się dla życia)* prezentuje wyniki badań przeprowadzonych ze studentami Uniwersytetu Ostrawskiego na temat motywów podejmowania studiów. Jako podstawowy motyw studenci uznali możliwość poprawienia swojej sytuacji pracy po ukończeniu studiów. Badania ponadto potwierdziły aktywną postawę studentów wobec edukacji. Jakość postawy autoedukacyjnej zależna jest m.in. od środowiska życia i pracy, pozycji społecznej i osobistej motywacji, której źródło autor dostrzega w samopoznaniu i samorealizacji. Nietrudno dostrzec podobieństwa między czeskimi i polskimi studentami. Prezentację wyników badań uzupełnia interesujący przegląd metod aktywizujących proces kształcenia studentów.

Joanna Madalińska-Michalak (*Odpowiedzialność nauczyciela i jej rodzaje. Ku profesjonalnemu działaniu*) odwołuje się do wyników własnych badań i poszukuje odpowiedzi na pytanie o profesjonalizm nauczyciela, czyniąc jego istotnym elementem odpowiedzialność prawną (pracowniczą, cywilną, dyscyplinarną, karną) oraz moralną (podmiotową, społeczną, historyczną). Zwraca uwagę na granice tej odpowiedzialności, które nie są wyznaczone

z góry, ale zależą od każdego nauczyciela indywidualnie. Te granice określają jednocześnie granice świata nauczyciela oraz poczucia wspólnoty z tym, za co jest odpowiedzialny. Odpowiedzialność traktuje autorka jako kategorię fundamentalną w pracy nauczyciela.

Tekst Anny Panek i Anny Wrony, które w uśmiechu poszukują odpowiedzi na pytanie o kompetencje zawodowe człowieka i jego relacje pracownicze (*Uśmiech jako czynnik budowy kompetencji i relacji zawodowych w opinii studentów Kolegium Nauczycielskiego w Bielsku-Białej*), może wydawać się z pozoru tekstem podejmującym niepoważne zagadnienie. Jednak autorki w sposób przekonywający udowadniają, że uśmiech jest bardzo ważnym atutem w budowaniu i nabywaniu kompetencji zawodowych. Odwołują się nie tylko do różnych teorii, ale przede wszystkim przedstawiają wyniki swoich badań, które potwierdzają zależność między uśmiechaniem się a sposobem postrzegania człowieka, częstotliwością uśmiechania się a zadowoleniem z pracy. Zależności między uśmiechaniem się a oceną wykonanego zadania przez przełożonego, niestety, nie zauważono.

Andrzej Pieczywok wskazuje nowy obszar badawczy, który może znaleźć się w zasięgu zainteresowań andragogów (*Bezpieczeństwo jako wartość badawcza w edukacji dorosłych*). Jest nim bezpieczeństwo rozumiane jako wartość istotna dla pojedynczego człowieka i całego społeczeństwa. Niezaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa prowadzi do poważnych, negatywnych skutków. Autor formułuje szereg pytań, na które powinien odpowiedzieć badacz tego problemu, dotyczących tak umocowania teoretycznego, jak też warsztatu badawczego. Odsłania podstawowe zagadnienia, mogące stanowić przedmiot badań bezpieczeństwa w ujęciu jednostkowym, społecznym i państwa. Opisuje metody wykorzystywane w tego typu badaniach. Tekst ten może być cenną inspiracją dla badaczy.

Andrzej Zbonikowski przedmiotem swojego tekstu (*Proces samoaktualizacji człowieka dorosłego – w świetle neopsychoanalizy*) uczynił proces samoaktualizacji traktowany jako jeden z głównych kierunków rozwoju osobowości. Proces ten przedstawia w ujęciu kilku przedstawicieli humanistycznego nurtu w psychologii: Carla G. Junga, Alfreda Adlera, Karen Horney, Ericha Fromma. Porusza także problem badania tego procesu. Trudno nie przyjąć za autorem, że bez samoaktualizacji „[...] wizja człowieka staje się znacznie mniej heurystyczna w wymiarze naukowym oraz niepełna w ujęciu podstawowym, ludzkim” (s. 139).

Tomasz Maliszewski przygotował interesujący tekst o charakterze historycznym pt. *Szwedzka droga do wyższej szkoły ludowej. Przyczynek do dziejów modernizacji XIX-wiecznej Szwecji*. Autor opisuje proces powstawania

w Szwecji wyższej szkoły ludowej, sięgając do okresu średniowiecza, w którym sytuuje „prawzory” społeczeństwa demokratycznego. W sposób syntetyczny omawia zmieniającą się w ciągu wieków sytuację ludności wiejskiej. Wskazuje na kierunki przemian społeczno-gospodarczych w XIX i XX w., wprowadzane reformy – parlamentarne, samorządowe, obywatelskie. Szczególną uwagę kieruje autor na oświatę na szwedzkiej wsi od XVIII w. – zachodzące w niej przemiany, m.in. pod wpływem rozrastających się potrzeb edukacyjnych ludności wiejskiej. Na tym tle wyjaśnia proces powstawania koncepcji wyższej szkoły ludowej, ideę tego projektu oraz jego praktyczne urzeczywistnienie.

Autorzy tekstów umieszczonych w drugiej części publikacji są kontynuatorami zainteresowań naukowych i badawczych pani Profesor lub też wskazują ważne dla edukacji dorosłych obszary poszukiwań. Mniemam, że teksty te staną się cenną inspiracją dla poszukiwań badawczych, szczególnie młodych badaczy.

Trzecia część publikacji (*Wyzwania gerontologii społecznej*) zawiera teksty, które łączy osoba starszego człowieka, we wszystkich tekstach spostrzegana i traktowana podmiotowo.

Tę część otwiera tekst Zofii Szaroty pt. *Gerontologia opiekuńcza – główne zadania instytucji pomocy społecznej*, który autorka rozpoczyna od przypomnienia swoich związków z Profesorem Olgą Czerniawską oraz wpływu, jaki wywarła Jubilatka na myślenie autorki o potrzebach starszych osób. Autorka charakteryzuje współczesnych emerytów, uwzględniając strukturę ich miesięcznych dochodów i wydatków, wyposażenie gospodarstwa domowego, samoocenę stanu zdrowia, otrzymywanie wsparcia społecznego, w tym szczególnie ze strony rodziny. Ocenie poddaje aktualny system instytucjonalnej pomocy adresowanej do starszych ludzi. Proponuje czytelnikowi zastanowienie się nad dostępnymi osobom starszym usługami i ich rozszerzeniem. Uzasadnia konieczność przeprowadzenia reform w zakresie polityki społecznej ukierunkowanych na poprawienie jakości życia starszych osób.

Leon Dyczewski, odwołując się do badań przeprowadzonych przez różnych badaczy, proponuje podjęcie refleksji nad relacjami między pokoleniami młodych i starych ludzi w społeczeństwie i w rodzinie (*Międzypokoleniowe relacje w rodzinie i społeczeństwie*). Autor wyróżnia i charakteryzuje cztery pokolenia żyjące obecnie w Polsce. Podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie: „Jakie zmiany nastąpiły w relacjach międzypokoleniowych w ostatnich dwudziestu pięciu latach w Polsce?” Zmiany te dostrzega autor w ograniczonym przekazie treści dziedzictwa kulturowego, koncentrowaniu się młodych

osób na teraźniejszości, a starszych na przyszłości, większej niezależności. W rodzinie, mimo zachodzących w niej przemian, nadal obserwuje silne więzi między tworzącymi ją pokoleniami. W społecznościach lokalnych nie odnotowuje konfliktów międzypokoleniowych, ale nie zauważa także zażyłości i współpracy. Zwraca uwagę na promowanie młodości i wynikające stąd negatywne konsekwencje dla starszych osób.

Kilka tekstów tematycznie związanych jest z funkcjonowaniem ludzi w okresie starości. Niektóre dotyczą stylów życia wybieranych przez starsze osoby. I tak, Małgorzata Dziegielewska (*Style życia w starości*) przypomina pojęcie stylu życia, jego atrybuty, istniejące w literaturze przedmiotu (polskiej i obcojęzycznej) klasyfikacje oraz typologie stylów życia opracowane przez Olę Czerniawską. Ich podstawą były wiedza, osobiste doświadczenia i własne obserwacje pani Profesor, a także wyniki przeprowadzonych badań biograficznych. Natomiast Renata Konieczna-Woźniak przygląda się stylom życia uwzględniając dwa interesujące ją aspekty – ich stałość i zmienność („*Starość niejedno ma imię*”. *Stażość i zmienność stylów życia w starości*). Przyjmując klasyfikację stylów życia Olgi Czerniawskiej, stara się pokazać kierunki zachodzących zmian, zaznaczając, że istnieje tendencja porzucania przez osoby starsze stylów biernych i wybieranie stylów coraz częściej i coraz bardziej aktywnych. Z kolei Artur Fabiś i Łukasz Tomczyk zwracają uwagę na znaczenie czynnika finansowego w życiu osób starszych (*Ekonomiczne determinanty funkcjonowania osób w wieku senioralnym w Polsce*). Odwołując się do wyników przeprowadzonych przez siebie badań, przedstawiają dość zróżnicowane postawy przyjmowane przez badanych wobec takich kwestii, jak: oszczędzanie z myślą o emeryturze, przyczyny niepodejmowania takich starań, przyjmowanie wsparcia finansowego, podejmowanie dodatkowej pracy na emeryturze (tzw. dorabianie do emerytury). Sytuację materialną badanych określają jako niesatysfakcjonującą, która nie będzie stanowić o wysokiej jakości życia badanych.

Zagadnienie pośrednio związane z możliwością poprawienia jakości życia starszych osób podejmuje Anna Jaroszevska w swoim tekście pt. *Dydaktyczno-organizacyjny fenomen Uniwersytetów Trzeciego Wieku jako nowy obszar badań glottodydaktycznych*. W kontekście prognoz demograficznych i postępującego zjawiska starzenia się społeczeństwa, a także funkcjonowania trzech sektorów gospodarczych, przypomina ideę uniwersytetów trzeciego wieku, ich zadania, strukturę, programy, przedstawia swoje poglądy na temat glottodydaktyki realizowanej w środowisku osób starszych. Proponuje zainteresowanie się i empiryczne penetrowanie trzech rodzajów glottodydaktyki: czystej, stosowanej i praktycznej.

Agata Chabior przedstawia edukacyjny projekt Edu.Care przeznaczony dla opiekunów osób starszych (*Opieka i wsparcie w starości w perspektywie zmiany – na przykładzie projektu Edu.Care*). Omawia założenia tego projektu oraz przedstawia wnioski wynikające z jego realizacji. Potwierdza potrzebę kształcenia opiekunów w nowoczesny sposób i w związku z tym konieczność opracowania nowej formuły kształcenia, nowych metod pracy z osobami starszymi oraz zmiany instytucjonalnego podejścia do opieki nad osobami starszymi.

Krzysztof Klimek proponuje rozważania o starości w kontekście czasu (*Rozważania o czasie w kontekście starzenia się i starości*). Starość pojmuje jako nieuchronny etap w życiu człowieka, usytuowany w czasie, natomiast proces starzenia się jako konsekwencję oddziaływania czasu na osobowość, emocje i duchowość człowieka. Snuje refleksje dotyczące wypełnienia treścią ostatniego etapu w życiu każdego człowieka.

Prezentowane w tej części teksty znajdują się niewątpliwie w obszarze zainteresowań naukowych profesor Olgi Czerniawskiej. Autorzy kontynuują podejmowane przez panią Profesor kwestie, poszerzają je o nowe spojrzenia, nowe wyniki badań, odkrywają nowe możliwości badawcze, ale źródło inspiracji tych poszukiwań ma swój początek w publikacjach Jubilatki i osobistych z Nią kontaktach autorów.

Czwarta część tomu (*Przemiany poradnictwa*) zawiera tematycznie powiązane ze sobą teksty. W pierwszym z nich (*Delfy. Poradnicza praktyka dla poradniczych porównań i poradniczej refleksji*) Elżbieta Siarkiewicz nawiązuje do swojej własnej pracy recenzowanej przez Profesor Olę Czerniawską i czyni przedmiotem zainteresowania wyrocznię w Delfach, traktując ją jako specyficzną instytucję poradniczą. Przeprowadza porównanie między działaniem wyroczni a współczesnymi praktykami poradniczymi, znajdując tak pewne podobieństwa, jak i różnice. Wskazuje znaczenie, jakie miała podróż do Delf i oczekiwanie przybywającego po radę człowieka dla rozwiązania jego problemu oraz znaczenie, jakie dla niego miała udzielona mu porada. Tekst, poza tym, że jest interesujący poznawczo, odkrywa nowe miejsca i sposoby poszukiwania wiedzy o poradnictwie.

Daria Zielińska-Pękał w tekście pt. *Od poradnictwa pośredniego do zapośredniczonego*, wspomina swoje spotkania z Profesor Olgą Czerniawską na zajęciach Letniej Szkoły Młodych Andragogów i rozmowy z panią Profesor na temat poradnictwa zapośredniczonego przez media. W tekście autorka omawia różnice między poradnictwem pośrednim i zapośredniczonym, odwołuje się do badań przeprowadzanych przez Olę Czerniawską, podejmuje zagadnienie znaczenia impersonalności w poradnictwie zapośredniczonym,

zwraca uwagę na tzw. fikcyjne porady, wyróżnia rodzaje tego poradnictwa, proponuje schemat poradnictwa zapośredniczonego w mediach w dwóch formach – uprawiane *w mediach* oraz *poprzez media – obok*.

Cały tom zamyka tekst Alicji Czerkawskiej zatytułowany *Droga ludzkiej egzystencji – impresje poradoznawcze*. Autorka odwołuje się do metafory drogi obecnej w tekstach Olgi Czerniawskiej. Metaforę tę rozważa w perspektywie poradnictwa egzystencjalnego. Szczególną uwagę poświęca koncepcji człowieka w drodze Gabriela Marcela dość obszernie ją wyjaśniając. Odwołuje się do poradnictwa egzystencjalnego oraz biodromalnego (jako jednego z jego ujęć), aby w ich świetle zarysować sytuację poradniczą (relację doradca – klient). Wskazuje na trzy możliwości poszukiwania satysfakcjonującej człowieka drogi życiowej – w wymiarze czasowo-przestrzennym, w przebiegu drogi życiowej oraz w wartościowaniu przebytej drogi i przeżytego czasu.

Chociaż w tej części znalazły się tylko trzy teksty, to żaden z nich nie powstałby, gdyby autorki wcześniej nie miały możliwości osobistego spotkania z Profesor Olgą Czerniawską lub zapoznania się z Jej tekstami o poradnictwie.

Niniejszy tom Biblioteki Edukacji Dorosłych poświęcony życiu i dziełu Profesor Olgi Czerniawskiej, przygotowany na Jej jubileusz – 85. rocznicę urodzin – jest świadectwem wielkości nie tylko uczonej, ale przede wszystkim osoby – Mistrza kilku pokoleń badaczy i naukowców, osoby pozostającej zawsze blisko człowieka i jego spraw. Jest szczególnym rodzajem podziękowania za naukowe inspiracje, wieloletnie wsparcie i przyjaźń. Jest skromnym hołdem składanym Profesor Oldze Czerniawskiej przez jej uczniów, współpracowników oraz przyjaciół.

